

מילין יקדין נהרות איר ועובדין טבין ממעין הדין נהדין לשעה ולחיה

משולחנא דמלכא

של רבנו הגדול רבן של ישראל

הרב"ק מרן הגה"ק הגאב"ד זצוקללה"ה זצ"ל

מרא דארעא קדישא - בעל "סערי טוביה"

הג הסובות תשס"ו

על ידי האתרוג נעשתה העבירה הראשונה בעולם

אולם, היום עיינתי בספר 'מנחת יצחק' (על סעיף) וראיתי שם שכתב החדשה שחדש בליל אשפיזא דיצחק. והנה הערב ליל הראשון של שמחת בית השואבה. וזו אשפיזא דיצחק אבינו עליה, וכך כתוב שם חל: בסבת יצחק אבינו ליעקב כתוב (בראשית כ, טו) ויש וישק לו וידח את ריח בגדיו ויסרסו ויאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר בריח ה, פירש"י וזה שדה תפוחים, כך דרשו חל, והוא בגמרא (תענית כג) וזהו שם (ריח של תפוחים) כתבו יש ספרים דהוא של אתרוגים, ובתורתם יונתן כתב "חסון ריחא דבני כריחא דקטורת סממניא וכו', ע"כ.

ומצאנו בזה ג' פשוטים מה הריח יצחק אבינו ביעקב, בגמרא אמרו שזה ריח של תפוחים, ובתוס' פירשו שהוא ריח של אתרוגים, ובתרומם יונתן ביאר שהוא ריח של קטורת.

ומבאר המנחת יצחק מה הענין של ריח שדה אתרוגים וריח של קטורת ומכתב: ואמרתי לפרש דבריו חלל כריח שדה תפוחים והיינו אתרוגים, ופירוש התרומם יונתן על קטורת, עולים בקנה אחד וכוונה אחת לשניהם.

ומביא בספר **תכלת מרדכי** (שם חולות את ה) שעל פסוק זה "ראה ריח בני כריח שדה" כתב בגמרא (שם) ריח בגדיו, אל תקרי בגדיו אלא בגדיו, כלומר שישיראל אע"פ שחטא, נותנים ריח על ידי מעלת תשובתם, שבני ישראל אפילו אם חטאו מקבלים ריח טוב על ידי התשובה.

וזהו סמך בדבריו ששימנתי סמני חל אג, שביום הראשון של חג הסוכות הוא יום הראשון של חשבון עונות, כי אחר יום הכיפורים נחשפו עונותיהם של בני ישראל.

וכתב עוד חל: ובחקדסת שירת בית אפרים (שם) הביא בשם גדול אחד שפירש הא דאמרו (בראשית כט) על מה דכתיב ולקחתם לכם ביום הראשון, ראשון לחשבון עונות, וסוכות הוא חסון של תשובה מאתה, וע"כ אמר ולקחתם לכם ביום הראשון, ראשון לחשבון עונות דחל ולקחתם לכם ביום הראשון את האתרוג, שהיה הראשון לכל העונות למיד שעין הדעת אתרוג היה, שמוציא שיהיה טאוס לבנה, ע"כ הוא חביב לפניו יתש ותתפר לטובה ולחסות, וכך האדם

הג הסובות

ראשון לחשבון עונות שנהפכו לזכויות ע"י תשובה מאתה

כתוב (ויקרא כ, ט) ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר כפת תסרים וענף עץ עבת וערבי נחל, ואיתא במדרש (תענית אסתר כב) וכי ראשון הוא, והלא יום חמשה עשר הוא, ואת אמרת ביום הראשון, אלא ראשון הוא לחשבון עונות.

לפני הרבה שנים - לסעלה מחמשים שנה - ששמעתי דרשה מסרן הנאב"ד בעל המנחת יצחק זצ"ל, שהוא אז עדיין במדינת ענגלאנד, ולשבת בראשית הגיע לשבת בעיר גייטסהעד, היה זה בדיוק בדרכו לחגיגה על אפיית המצות, כי דרכו היה שמיד אחר שבת בראשית כבר התחילו לאפות המצות, וסרן המנחת יצחק שהיה אז נאב"ד טאנטישעסטעד נסע לגייטסהעד, ושבת בראשית היה שם, ובשבת נשא דברים בפני הציבור, ועדיין סונה בוברוני מה שחדש בשעתו.

בדבריו הביא את דברי המדרש חל, ואמר בשם א' מוצחוליס לכאר את דברי המדרש כך, ואיתא בגמרא (שם) אמר ריש לקיש נחלה תשובה שדוחות מעשות לו כשנחת שנאמר (תענית יז, ב) שובה ישראל עד ה' אלקיך כי כשלת בעעך וכו' איני והאמר ריש לקיש נחלה תשובה שדוחות מעשות לו זכויות שנאמר (יוחאל ג, ט) ובשוב רשע שדשעו תעשה טעופי תצדקה עליהם חיות, לא קשיא כאן מאתה כאן מידא. נמצא שראש השנה ויום הכיפורים שהם זמן של דיא ואינה, ותקנים בשופר, וכתב הרמב"ם שתקיעת שופר הוא כדי לעודד הלב לידא שטים, הוא מדרשת תשובה מידא, אולם חג הסוכות שהוא זמן שמתחיל כבר נגיעים למדרשת תשובה מאתה, נמצא שבימי חג הסוכות חזונו מעשות לו זכויות, וזה הפשט בדברי המדרש ביום הראשון - ראשון לחשבון עונות, כלומר שהוא חסון לעדן חשבון על עונותיו, כי עונותיו נחפכים לזכויות, יען שבזמן שמתחיל מדינת תשובה מאתה כך ששמעתי מסרן המנחת יצחק זצ"ל לפני לסעלה מחמשים שנה.

השוב בתשובה [וסכ"ש בתשובה מאהבה דהודנות נהפכים לזכיות] אהב ונחמד לפני ידע, ע"כ.

כלומר דכל הענין של האהבה כאן, הוא משום האהבה היה הראשון לכל הענינות, כי הענין הראשון שחטא בעולם סאו מעשה בראשית היה באהבה, כי יש ליד דסוד דפרי העין הדעת שנאמר על אדם הראשון לטעום סמנו היה עין של אחרונים, ואדם הראשון נכשל בו, וכן הראוי היה שיהיה פרי האהבה שני וסאוס לפני הקבלה, כיון שאדם הראשון נכשל בו במעשה בראשית, אבל עם כל זה חביב וחשוב הוא לפני הקבלה, והענין, כיון דהתשובה מאהבה טהור הודנות לזכיות, נמצא שהאחרון שהיה החטא הראשון במעשה בראשית, נהפך ומעשה חביב לפני הקבלה, ונקרא פרי עין 'הדר'.

והוא כמו שאמרנו סקודם, שהחשבון הגלגל מהאחרון הוא שהודנות מעשה זכיות, כיון דאדם הראשון נכשל בו ומעשה תשובה, כדאיתא **במד"ש** (בראשית ו' כב, ט) ואל: ויצא קין מלפני ה' - סהיך יצא, רבי חסא בשם רבי חנינא בר רבי יצחק אמר, יצא שמת. היך סה דאת אמר (משנה ו', יד) הנה הוא יצא לקראתך וגו'. פגע בו אדם הראשון אמר לו מה מעשה בדיך, אמר לו עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון טעם על פניו, אמר, כך היא סתם של תשובה ואני לא הייתי יודע, סיד עמד אדם הראשון ואמר (תהלים נב) סמור שיד ליום השבת וגו', ע"כ. וזהו כדברי הגמרא ר"ח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בגדיו, כלומר שני שעבר על עבירה חטאה ומעשה תשובה, נהפך לו הרעה לטובה, ודריש נהפך להיות של שדה אחרונים, ולכן האחרון שבו נכשל אדם הראשון וחטא בו, נהפך ומעשה חביב לפני הקבלה.

אחרון וקטורת מורים על כוח התשובה שמהפך לזכיות
וזהו הענין של ר"ח קטורת שפי' דרבינו יונתן, סמשיך הסגרת יצחק ואל: וזהו על בחינת זו של התעלות מעבירה לסגות, סורה גם על הקטורת, כמו שפירש חבלי יק' עה"פ (בראשית כ"א, א) ויסקי אברהם ויקח אשה ושמה קטורת, ופירש"י בשם **המד"ש**, זו הער ע"ש שנאים מעשה כקטורת, ולכאורה זה סודר לסה שסבב רש"י (שם ס"א, יד) וחלף ודמע במדבר באר שבע שוחזה לגלגלי בית אביה, וקשה איך חזר אברהם אבינו ע"ה ולקחה על כך בא להרץ ולומר שעשה תשובה, וכדי לפרסם זה קרא אברהם שמה קטורת ע"ש הקטורת, שהמשילה לקטורת, שהחלטה שריחו רע עולה להיות נחמד ככל שאר הבשמים, וזה דמיון נאות על חטא הבעלי תשובה שהודות נעשו זכיות ועליו להיות נחמד ע"י תשובה מאהבה, ע"כ. כלומר שכמו שמצאנו באהבה שנכשל בו באופן נדא, אבל אחר שעשה תשובה מצוויו לזלזלותם לכה ביום הראשון פרי עין הדר', כמו כן הער שעשה תשובה נהפך מעשה ועונותיה לזכיות ונחשבים כקטורת, דמה קטורת יש בו אחד מהסמנים שריח רע ועולה להיות נחמד כשאר הבשמים, כך המעשה תשובה נהפכים הודות ועולים לזכיות.

נמצא, דשני הפשטים שנאמרו על דברי הכתוב וידח את ר"ח תניחות ויברכה וס' ראה ר"ח בני סריח שדה אשר ברכו ה', דהתוספ' פירשו דהוא ר"ח של שדה אחרונים, ובתרגום יונתן כתב שהוא ר"ח קטורת, בשניהם הכונה אחת היא, כי בעסקות הדבר יש בו אותו חוכן, שזה הסוכות הוא הוסך של תשובה מאהבה, ויום ראשון

לחשבון עונות, כי באחרון יש את הסעלה, שדואים את כוחו של התשובה, וכמו כן בקטורת, ושפיר השייכות של ר"ח בגדיו להיות של קטורת, דבשניהם רואים את מעלת התשובה, שבתשובה מאהבה נתעלה מעשיו להיות נחמד.

בעל השמיעה - מורעו של המן מלמד על כוח התשובה
ואוסף על זה עוד נקודה אחד, דעתה ראינו את דברי הגמרא (תענית כ"ט) שדרשו עה"פ ראה ר"ח בני סריח שדה אשר ברכו ה', שהוא שדה של תפוחים, ויש לשים לב ולהתעניין כי הוא בעל סיסרא זו, בגמרא איתא דבעל הסיסרא הוא ד'ב יהודה ביה דרב שמואל בר שילת, וסדבריו לסדנו שאפילו הסכסול והחטא הגדול ביותר, אפשר ע"י התשובה להגיע לחקדושה הגדולה ביותר.

תענה, כדי לדעת כי הוא רב שמואל בר שילת, ענין בדברי הגמרא בבא בתרא (כ"ט) שאמרו וסצדיקי דרבים כסוכבים לעולם ועד אלו מלטי תינקות, מלטי תינקות משולים לסוכבים, כגון סאן, אמר רב כגון רב שמואל בר שילת, רבי שמואל בר שילת היה סגדולי התלמידים של רב, כך איתא בגמ' במס' סקודות, ב' פעיט' במס' בבא בתרא וב' פעיט' במס' סקודות, ואיתא בגמ' דרב אשכחיה לרב שמואל בר שילת דהוה קאי בגיטתא, רב סצא את רב שמואל בר שילת עומד בסרטו, א"ל שבקתיה לחיטנותך, כלומר עמדת את נאמנותך, אמר ליה הא תליסר שנין ולא חזיא לי וחסתא נמי דעתאי עליוהי, רב שמואל בר שילת ענה לרב, כבר י"ג שנים לא ראיתי את סרטי, וגם עתה אני חושב סתלטידי, ועל זה אמרו בגמ' שהסתובב וסצדיקי דרבים כסוכבים לעולם ועד - נאמר על רב שמואל בר שילת.

ובמהרש"א (ור"ח וסצדיקי דרבים) סבב לבאר, סדוע נקטו להמשיל סצדיקי דרבים 'לסוכבים' דוקא, וסבאר בזה דבר נפלא, הנה האדם אינו סבין את הסצירות הקייסות בבריאה, הוא רואה סוכבים בלילה, וביום אינו רואה את הסוכבים, ונדמה לו שהסוכבים סופיעים רק בלילה ותעלמים ביום, אך האמת אינו כן, הסוכבים סודרים בשמים בין ביום ובין בלילה, רק שהאדם אינו סבין בהם רק בחושך, אולם כשהרקיע סאיד אין האדם רואה אותם, אבל הסוכבים נמצאים סמיד במקומם, פעיט' נראים ופעיט' אינם נראים.

וסבאר בזה המהרש"א, כי כך גם בני מלטי תינקות, שהתעסקות רואים את המלמד ו' שעתא או ח' שעתא טשך חום - אותם שעות בידים רואים אותו עוסק עם התלמידים, אבל האמת הוא שכל השעת לעת שלו ססוד לתלמידים, ואפילו כשהתלמד ישן, הוא ישן רק כדי שיהיה לו כוח ללמוד עם התלמידים, וגם כשישבו בביתו חושב סתלטידיים.

וסוכן בזה סודר הסשך דברי הגמרא, בעובדא דרב שמואל בר שילת שעמד ברכו זה פעם א' טשך י"ג שנה ואפילו הכי אמר שגם עתה הוא חושב סתלטידיו וזהו שאמרו בגמ' סצדיקי דרבים כסוכבים לעולם ועד - כגון סאן כגון רב שמואל בר שילת.

תענה כי היה רב שמואל 'בר שילת', בדברי הראשונים (תענית סקובצת סקודות כ"ט) איתא ששילת אסו היא, ולכאורה יש להבין סדוע אינו נקרא בשם אביו אלא בשם אסו, סבאר **השיטה סקובצת** (שם) שאסו היתה סיוחסת, וכתב בסדר הדורות שאביו היה נכדו של המן הרשע, וכן סביא השיטה סקובצת סעצטו, והדברים נראים, שרב

שמואל בר שילת שהיה תלמידו הגדול של רב, והיה התלמיד תינוקות הגדול, הוא הוא נכד להמן הרשע. ובנו רב יוחנן בריה דרב שמואל בר שילת הוא בעל הטיטרא עה"פ וידה את ריה בגדיז וכל ראה ריה בני כריח שדה אשר ברכו ה', שהכונה הוא לשדה תפוחים, שכתבו חז"ל שהכונה לשדה אחרונים, שפידשו גדולי האחרונים שהמעלה של האחרון הוא שאדם הראשון שחטא בו חזר בתשובה וחיבבו לפני הקב"ה, שציווה עלינו ולקחתם לכם פרי עץ הדר, שהאחרון שקרב את האדם לעבודת הש"ת בשמחה גדולה.

ומה נאה ויאה שרב יוחנן בריה דרב שמואל בר שילת אוסר טיטרא זו, ללמדנו שהתשובה שהפך את החסרון של האחרון למעלה גדולה, כי רב שמואל בר שילת היה סבני בניו של חנן הרשע, שחזרו בתשובה ולמדו תורה בבני ברק, ומלמדנו שהתשובה שעשו העליון שנעשה סגולה התלמידים של רב, ועליו נאמר ומצדיקי הרבים כסוכבים לעולם ועד.

ומסיים המנחת יצחק ח"ל: ונראה לומר עוד כי מהאי טעמא דרגיש יצחק אבינו ביעקב אע"פ ענין תשובה סאהבה, דהנה סוכות שהוא הזמן של תשובה סאהבה הוא נגד יעקב כדאיתא **בטור** (א"ח סי' תר"ו) בשם אהרן ר' יחיאל ד"ל על שם הכתוב ולסקנתי עשה סוכות, ועל כן דרגיש יצחק אבינו ע"ה ביעקב אבינו ע"ה קדושת חג הסוכות, ואמר ראה ריה בני כריח שדה היינו אחרונים, וכאמר, ע"כ.

והוא כמו שהסברנו שייצחק אבינו ע"ה התפעל שהרגיש ריה אחרון ביעקב אבינו, שהוא שהתשובה סאהבה, כי חג הסוכות שהוא נגד יעקב אבינו ע"ה הוא הזמן של תשובה סאהבה.

גידול האחרונים מלמד אותנו על הזהירות בגידול הילדים
איני רוצה להאריך עוד, אלא שהמנחת יצחק ממשיך ומאריך בטאמר זה בעד נקודות חשובות הנלמד מזה, ח"ל: ומשלימות האחרון ורוב הגיפול תינוק עליו סעת צמיחתו עד הגיע לשלמותו יש ללמוד האין לגדל בנים לתורה וידאה. האחרון שלימותו כמו שכתב בתורה פ' עין הדר, צריך להיות נקי מכל סיג ופגם, ומהודר במראיתו ובמעלותיו, כמבואר בפוסקים, שיהיה בו טעם וריח, שתאים לחסודו בו במדרש וויקרא ל' ה' אחרון יש בו טעם וריח כך ישראל שיש בהם תורה ומעשים טובים, כמו כן זרע קדש בני אל חי המרומים באחרון, צריכים להיות חסידים לו, נקיים מכל סיג ופגם, טוב ונאה במעשיהם הטובים ובמידות טובות, וכדכתיב (שופ' ד, ו')

סלך יפה וגו' וטוב אין כן, שזוהו עיקר ההדר, ע"כ. כלומר כמו שגידול האחרון אינו פשוט כלל, כי העובד בשדה עושה עבודה קשה עד שצוצא אחרונים מהודרים יפים ושלימים, ומהו יש ללמוד הדרך אין לגדל את הילדים לתורה וידאה, דהיינו שכמו שהעובד בשדה עובד וטורח כל השנה שהאחרונים יהיו נקיים ושלימים, כמו כן צריכים לעסוק כדי להוציא ולגדל דורות ישרים, ולגדלם שיהיה בהם טעם וריח, דהיינו תורה ומעשים טובים, וכדברי המדרש וויקרא ל' יב' מה אחרון זה יש בו טעם ויש בו ריח, כך ישראל, יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים.

וממשיך המנחת יצחק ח"ל: אכן כמו באחרון כדי להשיג התכלית הנרצה צריך טיפל גדול מראשית צמיחתו, ולשום עליז עינא פקחא, שלא ישלטו בו מזיקים, ולשמוך מרחות חזקת המגשבות עליו, ומקוצים המגשבות אותו, וכי"ל, כן צריכים לשום עינא פקחא על הבנים והבנות סיום הילדים כמו שאמר ח"ל (שופ' כג, א) קטן הודיע לבד אביו סלסוד תורה, ולמסור את הילד ללמוד בתהדים ות"ת המחוזקים בכשרות, והמנהגים בדרכי אבותיו ורבותיו הקדושים ז"ל בכל עניניהם. וכשם שאחרון המורכב פסול, כן חינוך הילדים צריך להיות ניקיתם בקדושה בתהדים שאינם זונקים מסקנות וזים ח"ו, כאשר נהו רבותיו הקדושים ז"ל, ואם כל אלה יעשה להם או אז יש לקוות להקב"ה שיגדלו לבעלי תורה וידאה וחסידות, ומשלימים בכל המעלות שיהיו בכלל פד עין הדר, כפשוטו ובמדרשו, ע"כ.

ומסיים המנחת יצחק: ח"ש בפסוק ח"ל ויאמר ראה ריה בני, היינו שנתראה תמיד שריח טוב של הבנים, יהיה, כריח השדה היינו ריה אחרונים, פ' עין הדר, בטעם וריח סמכות ומעשים טובים, ע"כ. יעוד הש"ת שנזכה לבוא למדרגת תשובה סאהבה, כמו שע"י האחרון שבו נכשל אדם הראשון, נצטוונו בסעות ולקחתם לכם, ושנזכה לדברי הפסוק ראה ריה בני כריח שדה אשר ברכו ה' שנשטוד על דודותיו שיגדלו שיהיה בהם טעם וריח כמו ששטודים על האחרונים, וכמו שכתוב (יעקב' יא, ג) ודריזו ביראת ה', שידיה סילדינו יראת ה', ויעוד הש"ת שנזכה להצטייד דורות ישרים וכשרים, ויתקיים ראה ריה בני כריח שדה אשר ברכו ה', וזכות האבות הק' והאושפיון יעמוד לנו שנוכל לגדל דורות, וכמו שהאבות ברכו לעצמם ראה ריה בני כריח שדה אשר ברכו ה', ונזכה לשנת חיים ושלוה ולגאולה שליטה בקרוב אמן.

ברשות כלל האדמו"ר שליט"א, טרא דאחרא, ודבנים הגאונים וכל הקהל הק' הזה.
זהו שיטתה גדולה לזכות להשתתף בסיום מסכתא שנלמדה ע"י כל קהלא קדישא הדין.
איתא במסרא שבת (ק"ח) אמר אב"י תיתי לי דכי חזינא צורבא טרבנן דשלים מסכתיה עבידנא יומא טובא לרבנן. וברש"י (חגיגה ד, א) מפרש: צורבא טרבנן - בחור חריף.
למדים אנו מזה, כי אפילו כשבחור 'אח' סיים מסכתא, עשה אב"י יומא טובא לרבנן - כלומר שעשה י"ט לכל הרבנים, להגל גדול

שמיחת תורה

יומא טובא לרבנן לגמרה של תורה
משא מאת מרן רבנו זי"ע"ה לכבודה של סיום מסכתא
 במעמד סיום מסכתא יבטול שנלמדה במסגרת ד"ך הקהילה
 וד"ק "חולדות אברהם יצחק" - חידוש תשרי ותשס"ד
 חלק א'

הקדושה שישנה בסיום מסכתא שליטה, ואיתא ב**בבליק** (הקדמת תיקון י"ד) "טאן דידית מסכתא חדא דית עלמא חדא", כי שקנה מסכתא שליטה כאילו קנה עולם שלם, ואין לו שום חשנה בקדושת התורה, ושום חשנה בגדל הזכות לסיים מסכתא.

בסיום מסכתא אנו אוסרים תפילת 'הדרך' עלך, ואיתא טאחזי של **המחיל ספראג** ז"ע **רבי חיים בן בצלאל** שכתב **בספר החיים** (פרק ב' אות ד') לפרש מה שאוסרים 'הדרך' עלך והדרך עלך, דהפירוש הפשוט הוא שהדרך הוא שלשון תורה, שעוד יחזור על מסכתא זו, אבל הוא ר"ל ספרש 'הדרך' שלשון הוד והודא, הפירוש של 'זדור' הוא - גאון ותפארת (ספראג און שטאנץ, חזק הדרך עלך - כלומר שהגאון של המסכתא הוא שאנו לומדים אותו, והדרך עלך - כלומר שהכבוד של כלל ישראל הוא שזוכים ללמוד המסכתא, 'הדרך' עלך והדרך עלך חזק הנהגות שלך והנהגות שלנו (חזק און דין ספראג און אונזער פראכט). השטחה היא גדולה עד למאוד, וכפי שלמדנו אפילו אם יחיד סיים מסכתא אחד אב"י עבדמא יומא טובא לדבנך, זהו יום טוב ושיטחה לכל בני העיר.

דכידנא כשהייתי ילד צעיר, היה זה דבר פשוט, כשרב העיר ערך סיום מסכתא שלמד עם כמה אנשים, עשו טענד סיום, וכל העיר סלה לבשה חג, סטש היה שיטחה וחתונה גדולה בעיר, הנשים אפו ובישלו וסחבו כלים יפים - "די שטאט איז געפארן אויף רעדער". ב"ה כאן אינו מדובר בסיום של צורבא סרבנך אחד, אלא ב"ה כאן הוא ציבור גדול כן ירבו שטסייטס מסכתא, ועוד סיימו מסכתא קשה - מסכת יבמות, שידוע לכל שטסכת יבמות היא מהמסכתות הקשות בש"ס, ומהמסכתות הגדולות בש"ס, וכשזוכים לסיים מסכתא זו השיטחה גדולה במיוחד, ומה עוד שציבור רב סיים המסכתא יחד.

סדר החפץ חיים ז"ע האריך בענין זה, שיש חילוק גדול בין יחיד שלומד תורה לעצמו לבין ציבור גדול הלומד תורה בכפיפה אחת, וכתב בזה סדר החפץ חיים ז"ע שאנו מבקשים בכל יום בתפילת אברה רבה 'ותן בלבנו וכו' ללמוד וללמד', וטקשה החפץ חיים טרם שכל אחד מבקש שיוכה ללמד, הלא לאו כל אדם זוכה ללמד, אכן שיטעני שכאן בקהילה יש כמה שמלמדים, ה' סתם דאורידאויטש (וילן) זוכה ללמד, ועוד כמה יחידים שמוסרים שיעורים, אבל לא כל אחד זוכה ללמד, וטבאר החפץ חיים, כאשר ציבור לומד יחד, באופן כזה אחד טקשה ואחד סותרין, הרי סטילא נמצא שכל אחד שלמד.

והספתי על דבריו עוד נקודה, שבזאת שכל אחד סגיע לבית המדרש גם זה בכלל שלמד, כי נעצם בזאז לבית המדרש סחוק, כי משכל הציבור נמצא, ואף אחד אינו חסר, זה סחוק, לעומת זאת אם אחד חסר, זה גרם שגם אחרים יתירו לעצמם לחסור, אולם כשמוגיעים להשתתף בשיעור דרכים הוא בחינה של "ללמוד וללמד". וכן איתא בתול' (שםא בשרי ויקרא כ' טו) אינו דומה סועטין העניין את התורה לסרובים העושים את התורה, כי הקידוש ה' יותר גדולה, משכל הציבור לומד יחד, הקידוש ה' גדולה עד למאוד, וסטילא השיטחה גם גדולה עד למאוד.

עשה זכרתי ששטעני דרשה בטענד סיום לפני למעלה סחסישים שנה סאת סר' הגאון **רבי נפתלי שאקאוויצקי** זצוק"ל **טאב"ד**

גייטסהעד שהיה סתלטידי סדרן **החפץ חיים** ז"ע, דאיתא בגמרא (מנחות ס"ה) שיטחלוקת היה בין החכמים לבין הצדוקים, אם יחיד יטל לנדב קרבן תמיד, שהיו חכמים אוסרים שאין יחיד מנדב קרבן תמיד, והצדוקים היו אוסרים יחיד מתנדב וטביא תמיד, והטחלוקת היה, שהצדוקים דדשו סרפסוק דכתיב את הכבש האחד 'תעשה בבוקר' ואת הכבש השני 'תעשה בין הערבים', ש'תעשה' הוא לשון יחיד, אבל חכמים אמרו שכתוב את קרבני לחמי לאשי ריח ניחוחי 'תשטר', לתשטר' הוא לשון רבים, והחכמים ניצחו את הצדוקים, והיום שניצחום היה זה ביטי ניסן, ע"כ אמרו בגל' 'סריש ירחא דניסן ועד תמציא ביה איתוקס תמידא דלא למספל', וסכיון שניצחו החכמים את הצדוקים והקיטו את התמיד סהלכתו, אסורים ימים אלו בהספד ובתענית.

ולכאורה יש להבין, למה קיבלו את דרשת החכמים סקרא 'תשטר' שהוא בלשון רבים, יחד סהדיק שלחם שלשון 'תעשה' שהוא לשון יחיד, כמאי אולמא ראיית חז"ל יותר טראיית הצדוקים.

וביאר סר' הגאון **רבי נפתלי** זצוק"ל, הנה אנו רואים בחוש שלא הרי שסידת יחיד כשסידת רבים, וכדי שיהיה דבר שסוד כשסידה סעולה צריך להיות בציבור, כי אצל יחיד נמצאים תמיד 'סיבות' ותיחוצים שונים וסשונים למה נכשל בשסידה, ואם יתירו ליחיד להביא קרבן תמיד, יהיה פעמים שיוכל להביא הקרבן ופעמים שלא יוכל, פעמים יהיה לו כסף ופעמים לא יהיה לו כסף, פעמים יהיה לו זמן ופעמים לא יהיה לו זמן, פעמים ידגיש טוב ופעמים לא ידגיש טוב, וא"כ אם יתירו קרבן תמיד גם ליחידים לא יהיה לדבר קיום, ואילו אצל הרבים כשטחליטים על דבר בחזקה - הוא עומד ונשטר כדבעי. ולכן כיון שאמרה תורה שקרבן תמיד צריך 'שסידה', וכדכתיב תשטר להקריב לי במעודו, סוכרה הדבר שיהיה זה על ידי רבים דוקא, ולא על ידי יחיד.

תלמוד תורה ברבים זהו הצקרא 'תשטר', משלומדים מסכתא בקהילה יחד זהו 'תשטר', ויהיה שסוד כי לכל אחד יש את העול להתחזק יחד, אבל יחיד לעצמו נכשל ונאבד (שפאלאטערט ויך און פארלירט זיך, אבל כשציבור לומד יחד זהו כקרבן ציבור ששטוד ביותר).

והספתי על זה עוד נקודה, דאיתא **בכתב סופר** (ק"ש פרשת תולדות ד"ה ככל אשר אני סרמק) שהקשה אם באמת חייב הקרבן תמיד להיות בציבור, א"כ למה אכן כתוב בתורה 'תעשה בלשון יחיד, וטבאר הענין יפה, שהגם שהוא קרבן ציבור, סכל סקום כל יחיד ויחיד שטקן 'סחצית השקל' עבור הקרבן - נחשב שעשה את כל הקרבן, ולכן מצד אחד כתיב 'תשטר', כי הוא באמת קרבן ציבור, וחייב להיות בציבור יחד, ומצד שני כתיב 'תעשה', כי הוא סתייחס לכל יחיד ויחיד, ונחשב כאילו כל יחיד עשהו.

וכמו כן הוא הלימוד התורה דרבים, חזק זכות גדולה ששטחחפים בלימוד התורה בציבור, כי באופן זה כל אחד סחוק שהציבור יהיה בשליטות, והשיטחה גדולה עד למאוד.

זכות גדולה היא לכ"ק האדסר' שליט"א שתיקן תקנה גדולה זו, והשיטחה גדולה עד מאוד שהציבור סיימו את המסכתא, ובפרט שסיימו מסכתא קשה זו - מסכת יבמות, ועשה עומדים להתחיל את

יש נוחלין ומנחילין

אביר הוועים רשכבולג

סרן הגה"ק החתם סופר זי"ע

זי"ד ב"ה תשרי ת"ר - תשפ"ו

פרק מיוחד במשנתו הברורה והבהירה של הרבנות תורה לתלמידים
מתוך משה שהשמייע סרן רבנו זי"ע סוכנה לקבלת התורה

יש לי כאן ספר - מסתמא הציבור כאן יודע מספר הזה - הנקרא 'מנהגי החתם סופר', שחיבר סר"ר הגה"צ רבי יהושע לייב שילל זצוק"ל הי"ד מאב"ד פענינג, והוא נלקט מהמקור הראשון, שאביו היה בן ביתו של סרן הכתב סופר זי"ע, והוא ידע כל סנהג שהנהיג בו סרן החתם סופר.

ועתה נלמוד קצת במנהגי החתם סופר הטובא בספר זה, המתאר כיצד היה נראה אצלו מסירת שיעור לתלמידים.

פרק ב' ידרכו בתורתו וסדר לימודו והוראתו.

אות א': "כל סטירתו ותכליתו היה להורות דעה ולהבין שמועה

לאמיתתה של תורה לברר שמענתא אליבא דהלכתא.

אות ב': "בעת החילו ללמוד את השיעור לפני בני הישיבה היה תור

ויעיר שורה אחת מן המענה עשרת סוגים והיה מראה באצבע ועיניו ולבו על התיבות כאילו לא למד פרק זה מעולם, וכן עשה בין שלמד בד בבד קודש בין שלמד ברבים, וכאשר שאלוהו על זה השיב חדשים לבקרים רבה אמונתך בכל יום יהיה דברי תורה בעיניו כחדשים".

ורש"י הוכיח ענין זה בקריאה של חג השבועות דכתיב (וישמעו ט, א)

ביום ההוא באו מדבר סיני, וכתב רש"י (ד"ה ביום ההוא) לא היה צריך לכתוב אלא ביום ההוא, סנה ביום ההוא, שיהיו דברי תורה חדשים עליך כאלו חיים נתנו.

וכתב בישמח משה (דברי תורה) לפרש את דברי רש"י שכתב כאילו

חיים ניתנה, דלכאורה מה חידוש כאן הלא סתם להדיא בפרשת קריאת שטע (וישמעו ט, א) והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוך 'היום', וא"כ מה נתיחדש לנו הכא, ותיקן הישמח משה דרש"י מביא כאן לימוד נוסף, שדברי תורה צריכים להיות כחדשים, היינו שצריך האדם לתאר לעצמו שנברא רק בשביל דף הגמרא שלושה חיים, והוא כל תכלית בריאתו, והוא הנלמד מתחת 'היום' הזה באו מדבר סיני, שידמה לעצמו שכל תכלית בריאתו הוא בשביל עבודה זו של חיים ובשביל לימוד זה של חיים, וחשוב מאוד לדעת זאת, וכל יום על האדם לעצמו העובד כאילו כל תכלית בואו לעולם הוא רק בשביל יום זה.

ומסיים החתם סופר שם: "וזה לכן נוצרת ללמוד עם בחורים

להרגילם לעיון התלמוד ופקודתו זאת שטרה נפשי למען ידעו דרך הלימוד וממנו יראו וכן יעשו". החתם סופר היה חוזר ולומר על הלימוד עשרות פעמים, עד שהוציא את כל אמיתותה של הדבר בהודאות, והרגיש שרק בשביל זה נברא.

אות ג': "בכל התחלת הזמן טרם נשא דברו בשיעור היה מילוח

על לשונו בדברי אגדה במסור השכל ללמד ארחות חיים לבני

הישיבה, ומאוד הזהיר אותם שלא יתנאו בלימודם ויתעטרו בנימוסים ובמידות טובות.

וסתבו הראשונים, שול הפדים הראשונים בפרקי אבות הוא ללמד מידות טובות, וכמו שכתב הר"ב בתחילת מסכת אבות (והוה סנה קיבל) שמשכת זו כולה סוסרים ומידות, וכן הוא גם במדרש"א על דברי הגמרא (בבא ז' א) אמר רב יהודה האי סאן דבעי לשהוי חסידא לקיים טייל דמזיקין, רבא אמר טייל דאבות, ואמר ליה טייל דברכות. וכתב המדרש"א להסביר סנה ג' העניינים של טייל 'דמזיקין' וטייל 'דאבות' וטייל 'דברכות', דאצל כל אדם טעמיו הטובים מחולקים ל-ג' חלקים, להיות 'טוב לשמים', 'טוב לבריות' 'טוב לעצמו', והנה כדי להיות מתוקן בחלק של 'טוב לשמים' שהוא הענין של בין אדם לטקום, צריכים ללמוד 'טייל דברכות', ובהו יהיה חסיד וישר וטוב לשמים, לבני החלק של 'טוב לבריות' שהוא ענין של בין אדם לחבירו על זה צריכים ללמוד 'טייל דמזיקין', כי על האדם לשייטור שלא להזיק ולפגוע את חבירו, ולבני החלק של 'טוב לעצמו' על זה צריך האדם ללמוד 'טייל דאבות', שידע לתקן טעמיו והתנהגותו.

ואיתא בספרים הל' שזוהו הטעם שהתקין שבו' השבועות שכן פסח לעצרת לוסדים פרקי אבות, כי הוא ההכנה הראויה לקבלת התורה.

איתא במדרש (ילקוט שמעוני רעב) שחטת, הקב"ה אמר למשה רבינו בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה, ואולם בטעות במדות נאמר למשה רבינו 'בחצות הלילה', ומשה רבינו אמר כחצות, אבל הקב"ה שידע עתיו ורגעיו, אמר בחצות, וא"כ כאן שכתוב 'בחצות' את העם ממצרים תעבדון את האלקים על החר הזה, משמע שקבלת התורה היה צריך להיות סיד ביציאתם ממצרים, ואנו רואים שלא היה סיד, אלא בין יציאת מצרים לקבלת התורה ספרו ז' שבועות, וז"ל המדרש: אמר רבי לוי טעל לכן סלך שעמד סחלי, אמר פדעט ילך לו לאסטלי - שיכול כבר לילך לבית הספר ללימודיו שודי הבריא, אמר הסלך עדיין לא בא זיו של בני והוא הלך לאיסטלי, אלא יתענן שנים ושלושה חדשים במאכל ובמשחה ואחר כך הוא הלך לאסטלי. כך כיון שיצאו ישראל ממצרים היו ראוין לקבל את התורה והיו בהן בעלי סוסין משעבד חוסר ולבנים, אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בני והם סקבלים את התורה, אלא יתענדט בני שנים ושלושה חדשים בבאר בטן ובשלי וואח"כ סקבלים את התורה, איסתי בתודש השלישי, ע"כ.

סשול למה הדבר דומה לכן סלך שוהה חולה, וכשתבריא רצה איש החינוך שלו לקחת לבית הספר ללמוד, אמר לו הסלך שאע"פ שותבריא בו עדיין לא הגיע לכוחו, וכמ"כ בני ישראל כשיצאו ממצרים עדיין היו חולים ברחמינו וכמו שכתוב (ויחזקו חיים ג, ה) כי חולת אהבה אני, כי היו כמה טאות שנים בטומאת מצרים, ואמר הקב"ה שעדיין אינם סוכנים לקבלת התורה, אלא יחכו ז' שבועות ויספרו ספידת העוסר ויתבוננו לקבל התורה, ואז יוכל ליתן את התורה לבני ישראל.

ועדיין קשה דהא כתיב 'בחצות' משמע סיד, והתירוץ הוא שלא כתיב בהוציאך את העם 'מארץ מצרים', אלא 'ממצרים', כלומר

שכשבני ישראל יצאו מהשפעתה של מצרים אז יקבלו את התורה. נמצא שהכלית ימי הספידה הוא כדי להתחנך לקבל את התורה, ולכן חזקן ראי ללמד פרקי אבות, כי אז הוא חזקן להכנה לקבלת התורה, ופרק האחרון בפרקי אבות כבר כתוב הל"ח דברים שהתורה נקנית בהם, כי אחד שלמדו להתנהג במידות טובות יכולים לקנות את התורה.

ועוד כתוב שם: "ומאוד הזהיר אותם שלא יתנאו בלימודם, ויתעטרו בנימוסים ובמידות טובות, ויהיו דוברי אמת בלבבם, להיות תוכנם כבדם, ויתרחקו מאוד מאנשי שקר ומרמה אף אם מבני תורה הם. כי אדם שאינו ישר ומתנהג בשקר ומרמה, על אף אם הוא מבני תורה צריכים להתרחק ממנו".

אות ה': "קודם לימוד השיעור פתח פיו בחכמה ללמוד ספר חובת הלבבות לערך רביעית שעה כדי להלחיק לב תלמידיו ליראת ה', ולא דילג אפילו הקדמת המורה".

וכן אצל רבי הגדול הגאון רבי משה שניידער זצוק"ל שהיה מוסר שיעור בכל יום לשש שעות וחצי, רביעית השעה קודם השיעור למד איתנו בספר 'חובת הלבבות'.

החובת הלבבות כתב את ספרו בשפת הערבית כדי שיהיו היטב את דבריו, כי אז בימים ההם דיברו בלשון הערבית, ואחד מראשוני תרגום את ספרו ללשון הקודש, והחתם סופר למד עם תלמידיו גם את הקדמת המורה.

ידוע שהיה רגיל לומר לתלמידיו: "האמינו לי כי ביום שאין אני לומד מספר חובת הלבבות אני מרגיש בעצמי הצטננות ביראת ה'" (חזון המושל ע"י צדק). עד כדי כך, ואפילו כשהגיע לענין לימוד התורה, בטקום שיכתב החובת הלבבות שקודם ששואלים שאלות קשות בולטות גיטין צריכים ללמוד ספרי מוסר, חולק עליו החתם סופר, ואומר כי על האדם לדעת כי לימוד התורה הם היינו ואורך ימינו, צריכים ללמוד בעיון ובעומק.

אות ו': "ודרכו היה ללמוד מסכתא על הסדר ולא לדלג ממסכתא למסכתא או מענין לענין".

וכן בשיבתו של מרד הגאון רבי משה שניידער זצוק"ל לפעמים סייענו במשך זמן אחד מסכת שליסה, כגון נדרים גיטין וקידושין, ולפעמים נמשך הדבר שני זמנים, כגון במסכתות יבמות כהובות ב"ק ב"ט וכו'. פעם כשולמדו מסכת 'בבא בתרא' הספקנו במשך שני זמנים רק טאה וארבעים דפים, עד אחרי פרק 'יש נוחלין', ומרד זצ"ל הקפיד על כך מאוד, ואף ציוה את הבחורים המבוגרים לחתום בחתימת ידם שדבר כזה לא יתרחש עוד שלא יגמרו מסכת בשלישה, ולמדו בעיון רב עם דברי הקצות והלחיות, והג"ח מבריסק.

עוד כתוב שם: "ולמד שיעור זה שלש פעמים בשבוע, וביום ה' חזרו התלמידים על לימודם, וביום ה' קודם חצות היום היה הבחינה בשיעור השבוע".

החתם סופר מסר שיעורים רק ל פעמים בשבוע, ואפילו הכי גמרו מסכתות שלישות, וגם כל ספרי חידושי החתם סופר הוא מתוך שיעוריו שנסר בשיבתו, ויש לנו את ספרו כמעט על כל מסכתות הש"ס.

אות ה': "מאוד היה מקפיד על חזרת הלימוד תמיד, וגם הוא בעצמו חזר על כל שיעור שלמד עם תלמידיו ד פעמים בכל יום".

אות ט': "צאלחו תמיד בפניו גדלה עד מאוד בעת לימודו, שהיה לומד בחזרה ובדביקות נפלאה עד אין לשער".

כי אין שטחה כשטחת התורה, ואם אדם חי עם התורה אין משמיות גדולה מזו בכל העולם, ופעם אמר לו מרד הגאון רבי משה שניידער זצוק"ל בשם גדול אחד, שהיה אומר על עצמו, שאם לאחד טאה תעשרים שלו, כאשר יבוא לך עדן, ישאלוה מה הוא רוצה, ישיב להם 'אז עד וואנטש זיך א שטענענדיג מיט א גטרא נדרים טיטן ריך' (הוא אמר לי למען 'שטענענדיג' תמלא נדרים עם ריך), כלומר שחזר 'הק' עדן הכי טוב שיכול להיות לו, כי כל כך נטה סקר, ויחד מזה אינו צריך לכלום.

אות ט"ז: "החידושים שהידש בכל שבוע היה כתוב בקונטרסו ביום ה' שלא היה לומד בו שיעור עיון, ולא יצא דבר מפיו שלא כתב על הספר".

ובאמת דבר זה שאנשים צעירים יכתבו הוא דבר חשוב מאוד, כי כשמתרגלים לכתוב זה דבר טוב, וכן סברו כל גדולי ישראל.

וכן כתב סוף החזון איש ז"ל באגרותיו לתלמיד 'תכתוב הכל על ספר סדך', כלומר שלא די בכך שהוא כתבו סתם על דף, כי חזק יאבד לו, אלא צריך שיכתוב על ספר סדך, ודאי שלא חרשים מבחורים צעירים לכתוב חידושים עמוקים כמו רבי חיים בריסקער, אולם כשמתרגלים לכתוב כל הערה שחשוב בעצמו או ששומעם ממנו שיעור או מראש ישיבה, אוי כמה שזה יבוא לו לשימוש בהמשך.

ואני תמיד מזהיר את תלמידי לכתוב, כי לכתובה יש ל תכליתים, א) שלכתוב דבר צריכים בחירות, ואי אפשר לכתוב דבר אם אינו מבינו, נמצא שהכתובה מביאו להשתמש בבינה יתירה ב) שדבר שכתובים זוכרים יותר ג) שלאחר הרבה שנים יוציא את ההערות שכתב ויהנה מזה, וזהו ממש עצה טובה לכתוב כל הערה וחידוש שחשוב לעצמו או ששומע מאחר.

אות ט"ז: "אם קיבל שאלה נחוצה היה ממנו להשיב תיכף ומיד", ובתערה מביא סיפור, פעם אחת שאלו בו האון בעל כתב סופר ז"ל על מראות תשובותיו אפילו בעניינים המורים, אז השיב לו, ידעתי בני ידעתי כי לא דבר קטן הוא ושטענתא בעי צלותא, אבל דע כי בכל דור ודור מעמיד ה' איש על העדה להאיר להם הדרך ולהחיר ספיקות שלהם, יען כי רובם ככולם שואלים דבר ה' שפי נראה בעליל כי מן השמים מסכימים לזה, וביה למדתי ככל הצורך וכוונתי בלתי לה לבדו, ע"כ איני חושד להקב"ה שיכשילני ח"ו, ובדואי יסכים להוראתי, ע"כ תל"ז מביא הדרוש על הפסוק כחיצים ביד גיבור כ בני הנעדרים.

אות י"ח: "מימי לא קרא התחלות והשבחים אשר הללוהו ופארוהו בהם במכתבים הנאים אליר".

כלומר מה שנהוג בקרב בית ישראל שכשכתבים מסכת לגדול בישראל, כתבים עליו תוארים, והחתם סופר מרוב ענוותנותו לא קרא התוארים כלל, וכן נהג גם הרעק"א.

איתא בגמרא בבא בתרא (א) כי תלמודי תורה היו רק בירושלים, ומכל ארץ ישראל שלחו את הילדים לירושלים, ולמה

דוקא בירושלים, כי כתיב **וַיֵּשְׁבוּ בִּיְרוּשָׁלַם** ב' ג' כי מציון תצא תורה ודבר ה' סירושלים, וכתב שם בחוס' **וַיֵּשְׁבוּ בִּיְרוּשָׁלַם** ח"ל: "לפי שהיה הוא קדושה גדולה וכהנים עוסקים בעבודה היה מסוכן לבו יותר ליראת שמים וללמוד תורה, בזה שהילדים ראו את העבודה בבית המקדש, השיגו ע"י יראת שמים כך גדלו לגדולי ישראל - כי מציון תצא תורה ודבר ה' סירושלים.

ועוד כתב שם החוס' "במעשר שני כחוב לסמן תלמוד ליראה, ולכאורה יש להבין מה השייכות בין מעשר שני ליראת שמים, ועוד יש להבין מה הענין של מעשר שני בירושלים, תירוטה גדולה נותנים לכהן ומעשר ראשון נותנים ללווי, אולם מעשר שני מגלים לירושלים ורבעלים אוכלים אותו שם, א"כ מה תכליתו של זה, והביאור בזה, שעניינה מפורש בכתוב "לסמן תלמוד ליראה" - התכלית היא שכל אחד מישראל יבא חלק מהשנה להיות בירושלים, ויראה את הקדושה שבירושלים, ועל ידי שיראה בעבודת בית המקדש ודבר יעשה עליו רושם, ובכך ילמד ליראה - גם לאחר שיתחזק לביתו, ועצם החיזוק כחדש ימים בירושלים, כבר יתכן לבריה אחרת וכל התנהגותו תהיה אחרת.

וכן מסביר להדיא בספר **החינוך** שכתב **וַיֵּשְׁבוּ בִּיְרוּשָׁלַם** ולכן בהעלות כל איש מעשר כל בקר וצאן שלו שנה שנה במקום שיעסק החכמה והתורה שם והיא ירושלים, ששם הסתדרין יודעי דעת ומביני מדע, וכמו כן נעלה לשם מעשר תבואתו בארבע שני השמיטה, כמו שידוע שסעשר שני נאכל שם, וכן נטע רבעי שנאכל שם, על כל פנים או ילך שם בעל המסון עצמו ללמוד תורה או ישלח לשם אחד מבניו שילמד שם ויהיה ניוון באותן פירות, וסוחר כך יהיה בכל בית ובית שכל ישראל איש חכם יודע התורה, אשר ילמד בחכמתו כל בית אביו, ובכן תיטלא הארץ דעה את ה' והיו כמו שביארנו, התכלית אכילת מעשר שני בירושלים היא, שבכל משפחה יהיה אחד מהם גדול בתורה והוא ישפיע לכל המשפחה, ע"י ש באריכות דבריו. עכ"פ מסביר, דהטעם שבכל השנים היו מלמדי תוסקות רק בירושלים, כי על ידי זה חינוכו בתוסקות יראת שמים וקדושה וטוהר. וכשראו שאין לכולם יכולת לשלוח את הקטנים מקצה א"י לירושלים, התחילו לשלוח רק בני ט"ו ובני י"ז ללמוד בירושלים, וכשתתחילים ללמוד בגיל מאוחר ל"כ, יהיו מועטין מרבם ויצאין, כי אין כח הטקבל טראו, ואז התקינו תלמודי תורה בכל א"י.

וכתב שם **וַיֵּשְׁבוּ בִּיְרוּשָׁלַם** ח"ל: ונראה בתקנת המלמדים נטי הוא שיהיה ירא שמים יותר מדאי בשעה שמלמד עם הבנים, כי דבריו היוצאים טן לב ירא וחרד נכנסים ללב וטלהיבים כאש בוער ביראת ה' ואתבו בלב הנער, ועל דרך זה יתפרש והיה הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך, ואז ושננתם לבניך, והחיפך אפילו דייק ורבים ואין לבבו נכון עם ה' מלכו ורמא וטורחב תעור דבריו כעכס טוסר אויל, ועל דרך זה יתפרש השמר לך פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך והודעתם לבניך ולבני בניך פ"י גם זה בכלל האזהרה כשחורגים בעצמך שכחת ה' ואין לבבך שלם לא תלמדם אז לבניך, כי לטה תהטאי נפשות נקיים אבינוים, ע"כ. כלומר שאף לאחר תקנת רבי יהושע בן גמלא להתקין תלמודי

תורה לא רק בירושלים אלא בכל ארץ ישראל, אבל היסוד נשאר על מקומו, כי יסודות תלמוד תורה צריכה להיות מוסד על יראת שמים. ואותה יראת שמים שהתניקות היו מקבלים בירושלים כמו שכתב החוס' ששם ראו יראת שמים וקדושה גדולה, אף לאחר תקנת רבי יהושע בן גמלא נשאר דבר זה שהתלמד צריך להיות ירא שמים מרבים, כדי להשריש בתלמידים יראת שמים.

ומסביר בזה, את דברי הכתוב שאנו אוטרים בקריאת שטע' **וַיֵּשְׁבוּ בִּיְרוּשָׁלַם** ח"ל: "והיו הדברים האלה אשר אנכי מצוה היום על לבבך ושננתם לבניך ודברתם בם, דקדם צריך להיות הדברים האלה "על לבבך", בראשונה צריך להיות להאדם יראת שמים על לבב, ואחר כך יוכל לקיים "ושננתם לבניך" - רק לאחר שהוא עצמו יהיה עם יראת ה' בלבבו, יוכל ללמד עם הילדים ולהשפיע עליהם.

ובזה מסביר עוד, את דברי הכתוב **וַיֵּשְׁבוּ בִּיְרוּשָׁלַם** ח"ל: "דק השמר לך ושמור נפשך טאוד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך", הביאור הפשוט הוא, דנאמר בזה ב' דברים א' אזהרה מיוחדת על שכחת התורה ב' "והודעתם לבניך ולבני בניך" החובה ללמד תורה לבני ולבני בניו.

וכתב לכאור בזה באופן אחר, דלא נאמר בזה ב' דברים נפרדים, אלא הוא אזהרה נטע "השמר לך ושמור נפשך טאוד", כלומר, השמר לך בוחרות יתירה ואל תלמד עם בניך בשעת שאצלך יש שכחת התורה, רק כאשר אצלך שטור היטב היראת שמים, "והודעתם לבניך ולבני בניך" - כלומר, במצב כזה יכול אתה ללמד לבניך, אבל בטרם שאתה מלמד את בניך, עליך לשון ולהשריש בן היטב יראת שמים, ואח"כ אתה יכול ללמד לבנך ולבני בנך.

וזה המהלך של החתם סופר שלמד קודם השיעור בספר חובת האלבוט כדי להשריש תורה יחד עם יראת שמים וקדושה וטוהר. אות י"ט: "יסד ותיקן חברות חבורות לקבוע עיתים לתורה וכן לבעלי בתים וכן להמון עם, גם תיקן חברות להחזקת תלמידי חכמים אשר תורתם אומנתם ובפרט להחזקת בחורי חמד דשיבת ציון".

סדן החתם סופר ז"ע אוטר דבר נפלא, על הא דתנן במשנה ואבות א' על שלשה דברים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים, והקשה, הלא גמילות חסדים הוא חלק ממצוות התורה כפיצית ותפילין, ומדוע נתייחד גמילות חסדים בפני עצמו.

ומסביר סדן החתם סופר דבר חידוש, שגמילות חסדים אין הטכון לעשות חסד דרך צדקה, אלא גמילות חסדים היינו גמילות חסדים עם התורה.

נמנענו נא, כאשר טעודדים ומחזיקים אברך שיוכל ללמוד כל ימיו, אברך זה הלא צעיר הוא, והוא מצלח טבוך וטוחבם, ובאמת היה יכול לעבוד בעסק כל שהוא כמו אמריכים אחרים, ואם כן על מה נותנים לו כסף הלא הוא איש טצליח והוא יכול לעבוד ולהתפרנס, אך האמת היא, כשנחטתכל 'מציאל טראת, כי זוהי הצדקה הוולה ביותר, כי האברך הצעיר הלוטר בשיטבה או ככולל אינו צריך לעודדו, כי הוא יכול לעבוד וכך להתפרנס, והוא טחונן בכל הכוחות להצליח כמו כל האחרים ואפילו יותר מהם, כי יש לו ראש טוב, נמצא - אוטר החתם - שהמחזיק תלמיד חכם אינו עושה

